

TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKILARINI BOSHQARISHNING INNOVATSION USULLARI

Marimova Indira Rasul qizi

Toshkent shahar soliq boshqarmasi

“Tadbirkorlikni qo'llab – quvvatlash -xizmat ko'rsatish”

bo'limi xodimi

marimovaindira@gmail.com

(+9989) 97-441-41-30

Annotatsiya: Ushbu tezisda tijorat banklarida kredit risklarini kamaytirishning zamonaviy innovatsion usullari tahlil qilingan. Asarda sun'iy intellekt, Big Data va blokcheyn texnologiyalari yordamida kredit baholashning yangi mexanizmlari o'rganilgan. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida O'zbekiston bank tizimi uchun takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: kredit riski, tijorat banki, sun'iy intellekt, Big Data, blokcheyn, risk-menejment, raqamli texnologiyalar.

Kirish: Bozor iqtisodiyoti sharoitida tijorat banklarining asosiy vazifalaridan biri iqtisodiyot subyektlariga moliyaviy resurslarni yetkazish, ya'ni kreditlash jarayonini samarali tashkil etishdir. Biroq, kredit faoliyati bilan bir qatorda, banklar yuqori darajadagi risk – kredit riski bilan ham to'qnash keladi. Kredit riski – bu qarzdor tomonidan kredit majburiyatlarini to'liq yoki o'z vaqtida bajarmaslik ehtimoli bilan bog'liq xavfdir.

Zamonaviy sharoitda, raqobat kuchayib borayotgan moliya bozorida an'anaviy risk boshqaruvi mexanizmlari yetarli samara bermayapti. Shu sababli, banklar innovatsion yondashuvlar, jumladan sun'iy intellekt, Big Data, machine learning texnologiyalari va raqamli tahlil vositalaridan keng foydalanishga o'tmoqda. Ushbu texnologiyalar kredit risklarini aniqroq prognoz qilish, qarzdorlarning moliyaviy intizomini baholash va yo'qotishlarni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism: Kredit riski bank faoliyatidagi eng asosiy xavf turlaridan biri bo'lib, u kredit oluvchining to'lov qobiliyati, moliyaviy barqarorligi, garov ta'minoti, bozor sharoitlari kabi omillar bilan chambarchas bog'liq. Kredit riski quyidagi ko'rinishlarda namoyon bo'ladi:

- To'lovga layoqatsizlik riski — qarzdor kreditni o'z vaqtida qaytara olmasligi;
- Konsentratsiya riski — kreditlar ma'lum tarmoqlarga yoki mijozlarga haddan tashqari yo'naltirilgan bo'lishi;
- Mamlakat riski — siyosiy yoki iqtisodiy beqarorlik natijasida kreditni qaytarishdagi muammolar;

•Bozor riski — foiz stavkalari, valyuta kursi yoki inflyatsiya o'zgarishidan kelib chiqadigan xavf.

Shu bois, kredit portfellarini diversifikatsiya qilish, ya'ni turli tarmoqlarga, segmentlarga va hududlarga taqsimlash orqali riskni kamaytirish banklar uchun eng muhim strategiyalardan biridir.

So'nggi yillarda bank tizimida kredit risklarini kamaytirish va nazorat qilishda raqamli texnologiyalar muhim o'rin egallamoqda. Xususan, sun'iy intellekt (AI) asosidagi kredit skoring tizimlari mijozning moliyaviy va xulqiy tarixini tahlil qilib, qarzni qaytarish ehtimolini aniq belgilaydi. Big Data texnologiyasi esa to'lov intizomi, soliq ma'lumotlari va xarid odatlari orqali risk darajasini chuqur tahlil etishga imkon beradi.

Blokcheyn texnologiyasi kredit shartnomalarining shaffofligi va xavfsizligini ta'minlasa, Machine Learning modellari kredit portfeli tarkibidagi risklarni oldindan prognoz qiladi. Bu texnologiyalar nafaqat riskni kamaytiradi, balki xizmatlarni tezkor va individual yondashuv asosida taklif etish imkonini ham yaratadi.

O'zbekiston tijorat banklarida so'nggi yillarda kredit risklarini boshqarish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirildi. Markaziy bank risk-menejment tizimini takomillashtirishga qaratilgan normativ hujjatlarni qabul qildi. Hozirda Ipoteka bank, Asaka bank, TBC bank va Kapitalbank kredit skoring tizimlarini joriy etgan. Kredit baholashda Yagona kredit byurosi, soliq tizimi va mobil operatorlar ma'lumotlaridan foydalanilmoqda. Shu bilan birga, AI va Big Data texnologiyalarining to'liq joriy etilmaganligi, axborot almashinuvi tizimining cheklanganligi va malakali mutaxassislar yetishmasligi kabi muammolar mavjud.

Rivojlangan davlatlarda, xususan AQSh, Yaponiya va Singapurda, kredit risklarini boshqarishda AI va blokcheyn texnologiyalari keng qo'llanilmoqda. Masalan, JPMorgan Chase banki AI yordamida kredit xavfini 25 foizga kamaytirgan, China Construction Bank esa millionlab kredit qarorlarini avtomatik tarzda amalga oshiradi.

O'zbekiston uchun quyidagi yo'nalishlar muhim:

- AI asosidagi kredit baholash tizimlarini keng joriy etish;
- Yagona raqamli ma'lumotlar bazasini shakllantirish;
- Blokcheyn asosida shaffof kredit nazoratini yo'lga qo'yish;
- IT-mutaxassislar va risk-analitiklar tayyorlash;
- Kiberxavfsizlikni kuchaytirish.

Ushbu chora-tadbirlar kredit risklarini kamaytirish, bank tizimi barqarorligini ta'minlash va raqamli transformatsiyani jadallashtirishga xizmat qiladi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida kredit risklarini boshqarishning innovatsion usullari moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Sun'iy intellekt, Big Data, blokcheyn va boshqa ilg'or texnologiyalar asosida kredit risklarini

tahlil qilish banklarning yo'qotishlarini kamaytiradi, qaror qabul qilish jarayonini tezlashtiradi va xizmatlar sifatini oshiradi.

O'zbekiston bank tizimida raqamli texnologiyalar joriy etilmoqda, ammo ularning samaradorligini oshirish uchun texnik infratuzilmani takomillashtirish, kadrlar tayyorlash va ma'lumotlar almashinuvini kuchaytirish zarur. Shuningdek, davlat tomonidan innovatsion moliyaviy texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash va tartibga solish mexanizmlarini kuchaytirish ham ushbu jarayonni jadallashtiradi. Kelgusida innovatsion yondashuvlar asosida kredit risklarini boshqarish bank sektorining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi va xalqaro standartlarga yaqinlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev. "O'zbekiston Respublikasida bank tizimini isloh qilish va moliya sektorini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-6207-son Farmoni. – Toshkent, 2021 yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. "2020–2025 yillarda bank tizimini raqamlashtirish strategiyasi". – Toshkent, 2020 yil.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti: <https://www.cbu.uz>
4. Iqtisodiyot va moliya vazirligi rasmiy sayti: <https://www.mf.uz>
5. Karimov, N. "Bank tizimida kredit risklarini boshqarishning zamonaviy yondashuvlari", Moliyaviy tahlil jurnali, 2023, №2.
6. To'xtayeva, D. "Raqamli texnologiyalar asosida tijorat banklarida risk-menejment tizimini takomillashtirish", Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2022.
7. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). "Principles for the Management of Credit Risk", Bank for International Settlements, 2020.
8. International Monetary Fund (IMF). "The Role of Fintech in Financial Risk Management", Washington, 2022.
9. World Bank. "Artificial Intelligence in Financial Services: Risks and Opportunities", Washington D.C., 2021.
10. Tapscott, D. & Tapscott, A. "Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin Is Changing Money, Business, and the World", Penguin Books, 2018.